

(стрічку, наліпку, жилет тощо) або бути в одязі, який має світлоповертальні елементи;

б) додати керувальників будь-якими мікромобільними транспортними засобами до категорії А1 учасників дорожнього руху (п. 2.13 ПДР) із відповідними правами й обов'язками;

7) додати до п. 12.9 ПДР вимоги щодо обмеження швидкості руху на мікромобільному транспортному засобі до 30 км/год.

Перелік джерел посилання

1. Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів : Закон України від 24.02.2023 № 2956-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2956-20#Text> (дата звернення: 02.09.2023).
2. Правила дорожнього руху : затв. постановою Кабміну України від 10.10.2001. № 1306 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.09.2023).

Доказове значення несудових експертиз у судочинстві

Вадим Хоша,

канд. юрид. наук, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0467-9826>, e-mail: khosha@hniise.gov.ua

Розглянуто процесуальний статус висновків судової та несудових (відомчих) експертиз як одного із доказів у різних видах судочинства.

Ключові слова: висновок експерта; доказ; експерт; експертиза; судочинство.

The Non-Forensic Examination Evidentiary Value in Judicial Proceedings

Vadym Khosha

This research explores the procedural status of forensic and non-forensic (departmental) reports as one of the pieces of evidence in various judicial proceedings.

Keywords: forensic report; evidence; examiner; examination; judicial proceedings.

На сьогодні в державі, окрім Закону України «Про судову експертизу» та процесуального законодавства, прийнято низку законодавчих актів, у яких наведено визначення понять різних несудових (відомчих) експертиз: антидискримінаційної, ветеринарно-санітарної, гендерно-правової, медико-соціальної, наукової та науково-технічної, санітарно-епідеміологічної тощо.

Під несудовою (відомчою) експертизою слід розуміти дослідження уповноваженою особою на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання обґрунтованих висновків для прийняття суб'єктом призначення (замовником) компетентних рішень щодо таких об'єктів, явищ і процесів.

Оскільки результатом несудового (відомчого) дослідження є висновок експерта, розглянемо його доказове значення та процесуальний статус у судочинстві.

Доказування є багатоаспектним та багаторівневим поняттям у процесуальній науці. Під предметом доказування слід розуміти ідеальне утворення, яке відображає на абстрактному та конкретному рівнях коло реальних обставин (фактів), що підлягають установленню за окремою справою. Кримінально-процесуальне доказування є пізнанням подій минулого, що здійснюють за відображенням подій скоєного суспільно-небезпечного протиправного діяння, яке залишило слід на матеріальних об'єктах, у явищах, процесах та у свідомості людей. Правильно встановлене суб'єктом доказування коло обставин, що має значення у кримінальному провадженні, дає змогу визначити необхідну кількість перетворень у докази значимої інформації,

необхідної для встановлення істини у справі та винесення справедливого вироку або іншого підсумкового процесуального акту. Так, у п. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*) [1] зазначено, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази та висновки експертів.

У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві доказами є будь-які дані, на підставі яких суд установлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для розв'язання справи. Указані дані встановлюють такими засобами, як письмові, речові й електронні докази, показання свідків, а також висновки експерта (ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України (далі — *ЦПК України*) [2], ст. 73 Господарського процесуального кодексу України (далі — *ГПК України*) [3] та ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*) [4]).

Доказами у справах про адміністративні правопорушення є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) установлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винуватість даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного розв'язання справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, зокрема тими, що використовує особа, притягнута до адміністративної відповідальності, а також такими, що працюють в автоматичному режимі або в режимі фотозйомки (відеозапису), які використовують при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, безпеки на автомобільному транспорті та паркування транспортних засобів, актом огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами (ст. 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — *КУпАП*)) [5]. Слід звернути увагу на той факт, що в КУпАП одним із доказів зазначено висновок експерта. Одночасно інші (перелічені вище) докази є потенційними об'єктами експертного дослідження.

З огляду на наведене, одним із головних засобів доказування при всебічному, повному й об'єктивному дослідженні обставин справ, а також винесенню законних та обґрунтованих судових рішень є докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені в результаті них висновки.

У ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» [6] зазначено, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться винятково державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим законом.

У процесуальному законодавстві України зазначено, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК України) [1]. У цивільному, господарському

та адміністративному судочинстві експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Під час розгляду справи про адміністративне правопорушення експерта призначає орган (посадова особа), у провадженні якого перебуває справа, у разі, коли виникає потреба в спеціальних знаннях, зокрема, для визначення розміру майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, а також суми грошей, одержаних унаслідок учинення адміністративного правопорушення, які підлягають конфіскації (ст. 273 КУпАП) [5].

Незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи, судовий експерт зобов'язаний:

- провести повне дослідження й дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок;
- на вимоги особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку;
- заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі [6].

Судовий експерт є самостійним учасником судочинства та наділений принципом самостійності, який виражено у незалежності від органу або особи, яка призначила експертизу, сторін та інших осіб, зацікавлених у результаті справи.

У кримінальному провадженні експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 «Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи» КПК України [1], якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (п. 1 ст. 242 КПК України [1]), а висновок експерта визначено як докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатом висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (п. 1. ст. 101 КПК України [1]).

Слід зазначити, що висновок експерта не має наперед установлені сили, оскільки слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ за належністю, допустимістю, достовірністю, а сукупність зібраних доказів — за достатністю та взаємозв'язком для прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 94 КПК України [1]). Висновок експерта спирається докази, на зібрані за допомогою слідчих дій у справі. Доказове значення у висновку експерта мають конкретні факти, установлені під час дослідження.

У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені внаслідок них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством. У КУпАП відсутнє окреме визначення поняття «висновок експерта».

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» [7], акти чи інші документи, зокрема відомчі, де зазначено обставини, установлені із застосуванням спеціальних знань (наприклад, про причини аварії, вартість ремонту, розмір нестачі матеріальних цінностей), не можна розглядати як висновок експерта та вважати підставою для відмови в призначенні судової експертизи, навіть якщо вони одержані на запит суду, органу дізнання, слідчого або адвоката. Також у Постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» [8] зазначено, що не можна розглядати як висновок експерта і вважати підставою для відмови

у призначенні експертизи акти ревізії, калькуляції, інші висновки спеціалістів, навіть якщо вони надані на запит суду, адвоката, сторони. За необхідності з'ясування зазначених у таких документах обставин судом може бути призначена експертиза, яка буде вважатись первинною.

З огляду на процесуально визначені положення щодо експерта та його висновку, слід зазначити, що особи, які проводять несудові (відомчі) експертизи, мають спеціальні знання, необхідні для надання обґрунтованих висновків із досліджуваних питань, проте вони не відповідають вимогам ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» [6], ст. 69 КПК України [1], ст. 72 ЦПК України [2], ст. 69 ГПК України [3] та ст. 68 КАС України [4], а надані ними докладні описи проведених досліджень не відповідають вимогам ст. 101 КПК України [1], ст. 102 ЦПК України [2], ст. 98 ГПК України [3] та ст. 101 КАС України [4].

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що несудові (відомчі) висновки експертів не є тотожними висновку експерта як одного із процесуальних джерел доказів (у кримінальному провадженні) та засоба доказування (у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві).

Відмінність судової експертизи від несудових (відомчих) експертиз як непроцесуальної форми використання спеціальних знань полягає в тому, що їх проводять для потреб самого відомства й вони не пов'язані із судочинством.

Висновки несудових (відомчих) експертиз можуть слугувати лише підставою для направлення заяви або повідомлення до судово-слідчих органів з метою розв'язання питання щодо відкриття кримінального провадження, а під час розгляду цивільних, господарських та адміністративних справ — документами (письмовими доказами), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного розв'язання спору.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.09.2023).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.09.2023).
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 11798-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 05.09.2023).
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 05.09.2023).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8037-X (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 05.09.2023).
6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 05.09.2023).
7. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : постанова пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (дата звернення: 05.09.2023).
8. Про деякі питання практики призначення судової експертизи : постанова пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. № 4 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12#Text> (дата звернення: 05.09.2023).